

ОЛГА БРАЈЧИЋ

ЕКВИВАЛЕНТИ РАДНОГ ПАРТИЦИПА САДАШЊЕГ ВРЕМЕНА РУСКОГ ЈЕЗИКА У ПРЕВОДУ КЊИЖЕВНЕ ПРОЗЕ НА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

0. Рад под наведеним насловом представља само дио нашег обимнијег истраживања „Еквиваленти партиципских конструкција руског и српскохрватског језика у преводима књижевне прозе”. Циљ овог истраживања је да на основу поређења наведених синтаксичких конструкција руског и српскохрватског језика у тексту књижевне прозе и њиховог превода дођемо до одређених резултата у овом правцу, за које, наравно, не претендујемо да би били и коначни, већ, прије свега, да усмјеримо даља истраживања у овој области међујезичке синтаксичке синонимије.

0. 1. Корпус за ова истраживања сакупљен је из романа „Тихи Дон” Михаила Шолохова и „Пролом” Бранка Ћопића, као и превода ових дјела на српскохрватски односно руски језик¹

0. 2. Упоређењем оригинала с преводом дошли смо до закључка да је при превођењу, у нашем случају, партиципских конструкција поменутих језика битан читав низ елемената: не само вид, вријеме, прелазност и непрелазност или повратност глаголске радње, већ исто тако и лексичко значење глаголске основе, које може изражавати најразличитије видове конкретне радње, затим стање или процес. Све ово, узето заједно, има за резултат мноштво финеса значења партиципских конструкција. У зависности од свега тога партицип, мање или више, привлачи к себи, у састав своје конструкције разне допуне и одредбе, што доводи до тога да партиципска конструкција (даље: ПК) по својим структурно-семантичким особинама може представљати низ типова и њихових варијанти. Истовремено, партицип, као атрибут именице (или синтагме), с којом се слаже по роду, броју и падежу,

¹ „Тихий Дон” (1975), „Пролом” (1975), „Тихи Дон” (1967), „Прорыв” (1958).

својом ПК доприноси формирању мање или више сложене именске синтагме. Напоредо с тим, партицип, као глаголски облик, врло често ступа у семантичку везу с предикатом или с другим глаголским обликом — адвербом или партиципом. Положај ПК у односу на управну именицу такође може бити различит. То може бити дистантна или контактна позиција — постпозиција или препозиција. Уз све ово, за превођење посебну улогу има и сам контекст.

0. 3. Руски језик, као што је познато, има: 1. радни партицип садашњег времена и радни партицип прошлог времена глагола несвршеног и свршеног вида и 2. трпни партицип садашњег времена и трпне партиципе прошлог времена свршеног и несвршеног вида. Српскохрватски језик, напротив, сачувао је знатно ограниченији број партиципа: 1. трпни глаголски придјев прошлог времена глагола свршеног и несвршеног вида и 2. радни глаголски придјев, за које ми узимамо термин — партиципи.²

1.0. За радни партицип садашњег времена руског језика карактеристично је да он означава процес у виду стања или радње која се приписује неком предмету (у широком смислу ријечи) као особина истовремена с радњом предиката или с тренутком говора. Као и садашње вријеме, и овај партицип може да има двије нијансе значења: а) радња партиципа може да буде временски подударна с радњом предиката и б) да буде временски шира од ње.³ Шире значење истовремености доводи до слабљења временског обиљежја код овог партиципа, што појачава његова придјевска својства и омогућује појаву адјективације.

1.1. За дистантне ПК карактеристично је да се оне јављају у пет типова структурних модела реченица и да управни члан у свима, изузев једног, има функцију субјекта, док само у једном моделу има функцију правог објекта. ПК најчешће изражава начин радње предиката и само ријетко узрок. Овакве ПК често служе дескрипцији, изражавајући начин понашања субјекта, најчешће лица или других бића.

1.2. С обзиром на претходно истакнуто, у преводу на српскохрватски језик као најпогоднија еквивалентна конструкција јавља се конструкција садашњег адверба. То показују скоро сви примјери у дистантној позицији гдје се ПК односи на субјекат.

- 1) *...он...метался по тесному кругу побледневший, страстно жестикулирующий... (2,140).*
...и вртео се у тесном кругу блед, жестикулирајући страшно... (1,498).

² Присуство радног глаголског придјева садашњег времена у српскохрватском језику само напомињемо у истраживању, јер корпус из умјетничке прозе који смо користили њиме скоро и не располаже.

³ В. В. Виноградов, *Русский язык. Грамматическое учение о слове.* — Изд. Учпедгиз, Москва, 1947, стр. 570-571; *Грамматика русского языка,* — АН СССР, Институт русского языка, Москва, 1960, т. 1. стр. 505.

- 2) ...*сидела она такая жалкая, некрасивая и все же прекрасная, сияющая какой-то чистой внутренней красотой*, (4,68).
 ...*седела је тако јадна, ружна па ипак дивна, сијајући неком чистом унутрашњом лепотом* (2,445).
- 3) *Улыбающаяся и притихшая, она смотрела на мужа влюбленными глазами* ... (4,303).
Смешећи се и стишана она је гледала у мужа заљубљеним очима ... (2,667).
- 4) .. *пепельно-сизый, блистающий на солнце белым подбоем оперенья, пролетел дудак и сел* ... (4,334).
 ... *пепељасто-плава дропља прољеће, блистајући на сунцу белим перјем* ... (2,696).

Наведени примјери показују да се дистантне ПК могу односити и на личну замјеницу, а исто тако и да се у српскохрватском језику одговарајуће адвербне конструкције јављају у истим структурним моделима реченица као и ПК у руском.

1.3. Када је управни члан објекат, он је претежно изражен личном или повратном замјеницом. Таква конструкција подсјећа на тзв. „други акузатив“ („второй винительный“), која је у ранијим епохама руског (а такође и српскохрватског језика) била знатно присутнија.⁴ Овакве ПК скоро искључиво се односе на предикат са значењем запажања, и у том случају, као њихов еквивалент јавља се изјавна (објекатска) реченица с везником како.

- 5) Он ... *невзрачными глазами смотрел на унавоженную землю и уже видел себя со связанными руками, спускающегося по грязной лестнице в подвал, и — человека сзади, твердо сжимающего шершавую рукоятку нагана* (4,).
 ... *и већ је видео себе са свезаним рукама како се спушта низ прљаве степенице у подрум, а из њета један човек стеже рапаву ручицу нагана* (2,).

Наведени примјер приказује да је други партицип, да би се у преводу избјегао исти тип зависне реченице, преведен презентом, што сасвим омогућава контекст.

Уколико предикат означава конкретну радњу, право усмјерену на објекат, ПК се обично преводи временском реченицом с везницима *док* и *кад*.

⁴ И. И. Ковтунова, *Изменения в системе осложненного предложения. Изменения в области деепричастных оборотов. Изменения в области причастных оборотов*. — Књ. Очерки по исторической грамматике русского литературного языка XIX века. Изменения в системе простого и осложненного предложения. АН СССР. Институт русского языка. — Под ред. академика В. В. Виноградова и доктора филологических наук Н. Ю. Шведовой. Изд. „Наука“, Москва, 1964, стр. 416-419.

- 6) Оседлал *ее* Мишкиным седлом, *подвел дрожащую, приседающую* на задние ноги, к нему (3,33).

— Оседла је Мишкиним седлом и *приведе* је њему, *док* је она *дрштала* и *седала* на задње ноге (2,32).

У конструкцији „другог акузатива” нађено је неколико примјера с партиципом на — *ачий*.

- 7) Уже *лежачего*, пуля *коснула его* в бедро, и он... (3,52).

— *Кад* је већ *лежао*, још једно пушчано зрно *закачи га* у бедро, и он... (2,50).

У преводу дистантних конструкција не јавља се, по правилу, адноминална односна реченица (даље АОР), пошто је ПК одвојена од управне именице.

2.0. У преводу контактних ПК (у постпозицији и препозицији) јављају се различите могућности избора синтаксичких конструкција, што зависи од низа фактора поменутих у тач. 0.2. и 1.0., као и од значења функција ПК.

Доминантна еквивалентна конструкција у преводу свих радних партиципа руског језика, па и партиципа садашњег времена, је АОР с везничком замјеницом *који* и ријетко *што*, и то само у одређеном типу. АОР је скоро искључиво присутна у преводу ПК које имају функцију допунске одредбе уз већ познат предмет или атрибутивну функцију. То су, управо, већ устаљени типови адноминалних односних реченица у српскохрватском језику.

2.1. Код првог типа АОР зависни дио има функцију допунске одредбе уз предмет који је потпуно одређен. У оваквом случају зависни дио реченице има и граматичку и семантичку самосталност у односу на управну именицу, и зато постоји могућност да се овај дио, као допунска одредба, издвоји у посебну реченицу, што за превођење није безначајно. При илустровању оваквих примјера наводићемо и могуће варијанте превода.⁵

- 1) В одном из них удостоверилось, что „предъявитель сего есть действительно *поручик 117-го Любомирского стрелкового полка Вороновский, направляющийся* после лечения в двухнедельный отпуск по месту жительства — в Смоленскую губернию” (3,294).

— Једним се потврђивало да је „ималац овога доиста *поручник 117. Љубомирског стрелачког пука Вороновски, који се упућује* после лечења на двонедељно одсуство у место становања — у Смоленску губернију” (2,280).

— Једним се потврђивало да је „ималац овога доиста *поручник 117. Љубомирског стрелачког пука Вороновски, и да се он упућује*...

- 2) Вот *справка из Ростова, подтверждающая* вашу принадлежность к означенной партии (1,234).

⁵ Варијанте превода наводићемо и у свим другим случајевима кад смо сматрали да су могуће.

— — Ево *извјештаја из Ростова који потврђује* да ви припадате поменутој странци (1,226).

— — Ево *извјештаја из Ростова. Он потврђује* да ви...

2.2. И други тип АОР представља врло фреквентне у српскохрватском језику реченице са атрибутивном функцијом, које служе идентификацији предмета. За разлику од претходног типа, код ових реченица зависни дио представља неопходну одредбу уз сасвим неодређен предмет.

3) В данном направленим нам легче прорвать большевистское кольцо и соединиться с *отрядом, действующим* под Екатеринодаром, ... (2,291).

— У том правцу најлакше нам је пробити большевички оброч и спојити се с одредом који дејствује код Јекатеринодара, ... (1,641).

4) Штокман с удовольствием ... смотрел на могучую, крутую спину *идушего* впереди него *красноармейца* (3,247).

— Штокман је са задовољством... гледао у снажна, права, крупна леђа *црвеноармејца што је ишао* испред њега (2,236).

2.3. Такође је врло фреквентан и други тип АОР с атрибутивном функцијом, чији зависни дио служи квалификацији предмета.

5) Я получил от Степана записку. Просит прислать *парня*, знающего о военном деле (2,25).

— ... Моли да му се пошаље *момак који познаје* војне ствари (1,390).

6) Все, кто с нами, — это *люди, отстаивающие* силой оружия свои старые привилегии, *усмиряющие* взбунтовавшийся народ (4,83-84).

— Сви који су с нама, — то су *људи који оружјем бране* своје старе привилегије, *који умирују* побуњени народ (2,460).

7) В помещении штаба было затишно, как *во всяком штабе, находящемся* далеко от передовых позиций (1,326).

— У кући гдје је био смјештен штаб била је тишина као у сваком штабу *који је далеко од* предњих положаја (1,317).

8) Высоко на стенах конюшни висели сушеные пучки разнолистной травы: ... *неприметная белая травка, растущая* в левадах у корней верб, — от нарыва, и много других ... (1,177).

— Високо на зидовима коњушнице висиле су осушене ките разнолисих трава: ... *неприметна бела травка, која расте* по луговима уз корен врба — од напрслина, и много других ... (1,171).

2.4. АОР су веома присутне и у преводу ПК са адвербијалном функцијом. Међутим, уколико оваква реченица има временско значење, АОР није увијек неопходна. То је нарочито слу-

чај, ако предикат означава конкретну радњу која директно прелази на објекат. У том случају еквивалентна може бити и временска реченица с везником *док*.

9) Он тоже вскакивае, уже стоя *стреляет* ... *в немолодого смуглого красноармейца, молча бегущего* право на него ... (4,80).

— И он скаче, *стојећи пуца* посљедњи пут *у старијег* ... *црвеноармејца, који ћутећи трчи* право на њега, и види да је промашио (2,457).

→ ... *стојећи пуца у* ... *црвеноармејца, док овај ћутећи трчи* право на њега, ...

Уколико у оваквој конструкцији предикат означава запажање, еквивалентна може бити и изјавна реченица с везником *како*.

10. Какой-то миг Григорий *рассматривает* *подбегаящего врага*, видит его блестящие глаза и бледные щеки, поросшие курчавой бородкой, ... (4,80).

— За трен ока Григорије *осмотри непријатеља* који му се *приближује*, виде његове сјајне очи и бледе образе обрасле младом гргуравом брадицом. ... (2,457).

— У једном тренутку Григорије *примјећује како* му се *непријатељ приближује*, види његове сјајне очи и ...

Слична могућност постоји и у случају када се ПК преко управне именице повезује са садашњим адвербом.

11) *Любуясь на Дарью, отмахивающую* широкими мужскими саженками, Дуняшка *забрела* в воду по пояс ... (4,191).

— *Посматрајући* са уживањем *Дарју, која је размахивала* широким мушким покретима, Дуњашка *загази* у воду до појаса (2,560).

— *Посматрајући* са уживањем *Дарју* (како Дарја), *како размахује* широким мушким покретима, Дањушка *загази* у воду до појаса.

У посљедњем примјеру ПК се повезује преко адвербне конструкције семантички с предикатом, и тако се ствара узрочно-посљедични низ радњи.

У свим наведеним и сличним примјерима ПК истовремено служи и дескрипцији.

2.5. У преводу ПК за узрочним значењем, које је такође претежно присутно у дескрипцији, најчешће је присутна АОР,

12) ... Григорий *растегнул* шинель одной полой *прикрыл* навзрыд *плачущую Наталью*, обнял ее (3,285).

— Григорије *откопча* шињел, једним скутом *огрну* Наталију, *која је* *јецајући плакала*, *загрли* је (2,272).

13) *По лицу его, беспокожно выжидающему, понял: что-то случилось* (1,159).

— *По његовом лицу, које је узнемирено нешто очекивало, виде да се нешто догодило* (1,154).

Узрочно значење је доста присутно и у ПК која има чисто адвербијалну функцију.

14) *Григорий понял, что стремительно разматывающуюся пружину отступления уже ничто не в силах остановить* (3,96).

— *Григорије је разумео да више ништа не може зауставити одступање, које се одмотавало као механизам* (2,93).

15) *Ему стало даже как-то обидно и за свое торжественное приготовление к встрече и за этих позорящих генеральское звание генералов* (4,108).

— *Он се чак некако нађе увређен и због својег свечаног припремања за дочек тих генерала што срамоте генералски чин* (2,483).

2.6. АОР преовлађује као еквивалентна конструкција и у преводу ПК са чисто дескриптивном функцијом.

16) *... в вырезе дверей белая фигура Дуняшки, торопливо затягивающей поясок исподней юбки* (3,342).

— *... кроз врата се забеле прилика Дањушке, која је брзо притезала појас на доњој сукњи* (2,326).

17) *Петро тупо оглядел трепещущий в пыли кусок мыла, степь, скользкую к хутору волнистым скатом* (1,246).

— *... Петар је тупо погледао у парче пене која је треперила у прабини, у степену која се спуштала према селу таласастом падином* (1,238).

18) *Плетни. Огороды. Желтая марь засматривающих солнцу в глаза подсолнухов* (1,11).

— *... Жута падина покривена сунцокретима који гледају сунцу у очи* (1,73).

3.0. Конструкција садашњег адверба јавља се доста често као еквивалентна у случајевима када управни члан има функцију субјекта, а ПК служи претежно дескрипцији и има значење начина. У свим таквим случајевима ради се о начину кретања или уопште понашању лица или других бића и предмета у простору.

- 1) *Рты, смачно жујуцие, роняјуцие на расшитые скатерти пъяную слюну (1,103).*
— *Уста слатко жваћу, испуштајући на извесне чаршаве пијаничку пљувачку (1,98).*
- 2) Он долго тер куликамаи глаза... и никак не мог уразуметь того, что *говорил сияющий* от радости *помкомвзвода (3,292).*
— ... и никако није могао разумети оно што му је *говорио помкомвзвод, блистајући* од радости (2,278).
- 3) Далеко по серой спине шляха от хутора *быстро двигался меняющий* очертания *пыльный комок (1,245).*
— Далеко по сивим леђима пута од села се брзо *кретало прашњиво клупче мењајући* облик (1,237).
- 4) ... когдa ему (Григорию) казалось, что он слышит, как *шуршит* по сухой траве *подхваченное* ветром *перекати-поле*, далеко-далеко впереди *пересекающее* степь (4,334).
— ... кад му се чинило да чује како *шуршти* по сувој трави ветром *гоњени котрљан, пресецајући* врло далеко напред степену (2,696).

4.0. Као еквивалентна јавља се и изјавна реченица с везником *како*. Она одговара при опису лица и других бића, ако предикат означава запажање, а управни члан има функцију правог објекта.

- 1) Повитуха, *выбежавшая* из куреня... *увидела лежащую* с поджатыми ногами *Аксиньину свекровь (1,42).*
— Бабица, која је истрчала из куће... *спазы Аксиньину свекрву како лежи* с подвијеним ногама (1,40).
- 2) В первый момент, как только на крик повернул голову и *увидел конную лаву, устремляющуюся* на коноводов,
— Петро *скомандовал*: ... (3,204).
— ... чим Петар на вику окрену главу и *спазы коњичку лаву како јури* на коњовоце, *командова*: ... (2,195).

Изјавна реченица с везником *како* била је могућа и у преводу примјера који је преведен адноминалном реченицом.

- 3) Он (Григорий) *видел* ее опухшие от слез, *сияющие* счастьем *глаза*, бледные в *предрассветны сумерках* щеки (4,452).
— Он *виде њене* од плача *надувене очи које су сијале* од среће, бледе у *јутарњем сумраку* *образе* (2,806).
— Он *виде како њене* од плача *надувене очи сијају* од среће и бледе у *јутарњем сумраку* *образе*.
— Он *виде њене* од плача *надувене очи како сијају* од среће и бледе у *јутарњем сумраку* *образе*.

Изјавна реченица с везником како присутна је и у преводу партиципа на — *ачиј* употребљеног у конструкцији „другог акузатива”.

- 4) ... Встань, ради бога, я тебя лежачего, зреть не могу (4,263).
— ... Устани, тако ти бога, не могу да те гледам како лежиш (2,628).

5.0. У преводу ПК које служе дескрипцији јавља се и ПК с трпним партиципом свршеног вида или са радним партиципом, а нијесу ријетки ни примјери с придјевском конструкцијом.

- 1) ... Чумаков уже лежал на Стерлядникове... а *задыхающийся* и *смеющийся* Стерлядников рычал... (4,415).
— ... а *задихани* и *насмияни* Стерлябныхов је рикао: (2,772).
2) Он почему-то пришел в веселое расположение духа и смеясь, сдерживая *танцующего* на одном месте коня, кричал: (4,400).
— Њега однекуд спопаде весело расположење, па смејући се, задржавајући *разиграног коња*, поче викати: (2,758).

Наведени примјери показују да се у српскохрватском језику јављају трпни партиципи свршеног вида и од непрелазних глагола, управо од глагола са значењем измјене стања човјека или природе чији је резултат присутан и у вријеме радње предиката. То је група повратних глагола типа: *задихати се*, *насмияти се*, *разиграти се* и сл.

- 3) Митька *дрожащей* от пережитого волнения *рукой* похлопал ждрепца... (1,46).
— *Уздрхталом руком* од узбуђења Мићка потапша по врату ждрепца... (1,44).
4) *Черные глаза* Анны, *блещущие* слезами и улыбкой, увидел Бунчук... (2,277).
— *Црне Анине очи*, *сјајне*, од суза и осмеха, видео је Бунчук... (1,628).
5) ... Митька... на окровавленных ногах выволок за собой *рычащий*, жарко *воняющий* псиной *собачий клубище* (1,126).
— ... Мићка... на окрвављеним ногама извуче за собом *смрдљиво клупче паса* који су урлали (1,121).

У одређеним условима, када партицип добија преносно значење, што показује следећи примјер, јављају се услови за ад-

јективацију партиципа, гдје он губи временско обилежје, на што смо већ указали (т. 1.0).

- 6) Так окончилась эта блестящая бесславием атака (1,362).
— Тако се свршио тај *напад*, *сјајан* својом срамотом (1,351).

Придјиви партиципског поријекла настају управо у оваквој ситуацији, што показује следећи примјер и његов превод.

- 7) Аксинья ласкала мужа, слезами заливала *негаснушую* к нему *ненависть* (1,129).
— Аксинья је, милујући мужа, сузама заливала *неугаслу мржњу* према њему (1,124).

6.0.Супротно претходно описаној појави постоје услови када се као еквивалент партиципа појављује презент. То је нарочито случај када је у реченици при дескрипцији одсутан предикат. Његово одсуство тада надокнађује врло кратка ПК или сам партицип, али такав који означава непосредно уочљиву радњу или стање.

- 1) У выезда небольшая толпа . . . военных, штатских. . . *Выезжающий крытый автомобиль* (2,99).
— . . . *Излази затворен аутомобил* (1,548).
2) Рты, смачно *жующие*, роняющие на расшитые скатерти пьяную слюну (1,103).
— *Уста слатко жваћу*, испуштајући на извезене чаршаве пијаничку пљувачку (1,98).
3) Война! . . .
Газеты, захлебывающиеся воем . . . (1,249).
— *Рат!* . . .
Новине грцају у јауку . . . (1,241).
4) . . . прямо над ним *мерцающая* синевой чернь *Аксиньных* глаз (1,58).
— . . . право над њим плаво *светлуцају* *црне* *Аксиньные* *очи* (1,55).

7.0.Као еквивалентна конструкција у преводу ПК која је преко управне именице везана за поредбену конструкцију с везником као најчешће присутна кратка реченица с везником *кад*, која овдје има веома уопштено временски-условно значење.

- 1) Неподалеку стоял куст черноклена . . . и раскидистые ветви его . . . были *распахнуты*, как крылья *взлетающей* с земли *сказочной* птицы (4,219).
— . . . и његове раширене *гране* . . . биле су *растављене* као *крыла* *птице* *из* *бајке* *кад* *узлеће* са земље (2,663).

8.0. Када ПК при дескрипцији има узрочну нијансу значења, најчешће је као еквивалентна конструкција присутна АОР, како смо већ то истакли (2.2. и 2.5.). Међутим, постоји могућност, мада су то врло ријетки случајеви, да се употреби и намјерна реченица уз обавезно истицање негације глаголске радње.

- 1) Он ходил по комнате в одном нижем белъе, *придерживая рукой сползающие сальсоны* ... (4,223).
— Он је ходао по соби само у доњем рубљу, *придржавајући руком гаће да му не спадну* (2,591).
- 2) Конвоируемый често закуривал, останавливаясь, полой шинели *прикрывая гаснущие* на ветру спички (3,291).
— Заробљеник је често припалјивао дуван, заустављајући се, *заклањајући* скутом шињела *шибице, да се не би угасиле* на ветру (2,278).

Иста конструкција била би могућа и у преводу сљедећих примјера, који су преведени АОР.

- 3) — Живой, живой! Тиф у него. — И побежала по проулку *рысью, придерживая* руками *подпрыгивающую высокую грудь* (4,222).
— ... Па потрча брзо улицицом, *придржавајући* рукама *високе груди које су се тресле* (2,590).
— ... Па потрча брзо улицицом, *придржавајући* рукама *високе груди да јој се не би тресле*.
- 4) Пан *всадил каблук* в бока *пляшущей* на дыбах лошади, *поскакал* направо (1,193).
— Пан *забоде потпетице* у слабине коња који се пропињао па одјури надесно (1,186).
— Пан *забоде потпетице* у слабине коња, *да се не би пропињао, па одјури* надесно.

Сви наведени примјери показују да управна именица означава конкретан предмет и има функцију правог објекта, на који најчешће прелази радња садашњег адверба, док партицип изражава радњу коју субјекат настоји да спријечи.

9.0. У случајевима када ПК одређује положај или присуство неког предмета у простору или на неком мјесту, често је могуће да се превод партиципа изостави, јер је у датој ситуацији битна одредба за мјесто, коју већ садржи ПК.

- 1) В конце июля третий взвод наряду должен был ночью нести охрану *улиц, прилегающих* к Путиловскому заводу (2,108-109).
— Крајем јула трећи вод, по распореду, требало је ноћу да чува *улице око Путиловске фабрике* (1,467).

Оваква могућност је постојала и у сљедећим примјерима, гдје је ПК преведена адноминалном или другом односном реченицом.

- 2) ... красноармейцы пулеметного взвода с ручными пулеметами подошли к центру станицы и держали под обстрелом *все прилегающие* к главной площади *улицы* (4,380).
 - ... црвеноармејци митраљеског вода с ручним митраљезима приближили центру станице и држали под ватром *все улице које су се стицале* према главном тргу (2,739).
 - ... и држали под ватром *все улице према главном тргу*.
- 3) ... и он стал обнаруживать новые предметы *в окружающей его обстановке* и ... (4,221).
 - ... и он поче налазити нове предмете *у ономе што га окружава* и ... (2,590).
 - ... и он поче да проналази *нове предмете око себе* и ...

Врло кратка ПК може бити и сасвим изостављена.

- 4) *По имеющимся у нас сведениям секретного порядка и из спроса пленных ... выясняется, что ...* (3,232).
Према поверљивим обавештењима и из саслушања заробљеника, сасвим је очигледно да ... (2,221).
- 5) ... Анна на коленях стоит возле пулемета, из-под ладони отводя нависающую прядь волос, смотрит на вражескую цепь (2,209).
 - ... Ана клечи поред митраљеза, испод руке, уклањајући *прамен косе*, гледа у непријатељски стрелачки строј (1,563).

Наведени примјери, изузев посљедњег, показују да се оваква могућност јавља код ПК са атрибутивном функцијом које службе идентификацији предмета, док посљедњи примјер има дескриптивну функцију. Осим тога, у прилог овоме иде и мјесто такве ПК у препозицији, изузев првог примјера, гдје је ПК исто тако могла бити и у препозицији.

10.0. Уколико кратка ПК изражава начин радње (најчешће кретања), она може бити замијењена именском синтагмом са именицом која по семантици одговара партиципу.

- 1) Оживленно *щербучуцая стайка скворцов снизилась* над поляной ... (4,417).
 - *Мало јато чворака са живим цвркутом спусти се* над поляном ... (2,774).

11.0. Анализа превода на српскохрватски језик ПК с радним партиципом садашњег времена показала је да он располаже чи-

тавим низом еквивалентних синтаксичких конструкција, што потврђује и чињеница да и сам руски језик има низ одговарајућих синтаксичких синонима (о чему овдје, наравно, није могло бити ријечи).

При упоређивању оригинала и превода у приличном броју случајева могли смо констатовати да је, поред веома фреквентне адноминалне односне реченице, коју је преводилац веома пуно користио, било је могуће сасвим равноправно употребити и другу синтаксичку конструкцију, чији су избор омогућавале структурно-семантичке и граматичке особине ПК, као и сам контекст.

Изразита особина овог партиципа да изражава процес у виду стања или радње истовремен с радњом предиката и да може да буде временски шири од ње, што доводи до слабљења временског обиљежја код овог партиципа, — пружа широке могућности да се оваква ПК преведе не само адноминалном односном реченицом већ и низом других конструкција. То су: конструкција садашњег адверба, изјавна реченица с везником *како*, временска реченица с везницима *док* и *кад*, намјерна реченица с везником *да* (могућа је и узрочна и допусна реченица, али знатно ређе) или пак независна реченица, затим конструкција трпног партиципа свршеног вида или радног партиципа, придјевска конструкција, а такође и појава придјева партиципског поријекла, т. ј. појава адјективизације, и, најзад проста реченица (замјена партиципа презентом), замјена партиципа одговарајућом именском синтагмом или пак потпуно изостављање ПК.

Све ово има за превођење не мали значај, при чему контекст игра веома битну улогу.

ОЛГА БРАИЧИЧ

ЭКВИВАЛЕНТЫ РУССКИХ ДЕЙСТВИТЕЛЬНЫХ ПРИЧЕСТИЙ
НАСТОЯЩЕГО ВРЕМЕНИ В ПЕРЕВОДЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ НА
СЕРБСКОХОРВАТСКИЙ ЯЗЫК

Резюме

Данная статья является частью исследовательской работы, посвященной переводу причастных конструкций русского языка на сербскохорватский и обратно.

Сопоставив русские причастные конструкции с их переводом на сербскохорватский язык, мы пришли к выводу, что в зависимости от ряда грамматических и структурно-семантических условий, а также и от контекста, русским конструкциям с действительными причастиями настоящего вре-

мени соответствует ряд сербскохорватских. Это тесно связано с тем, что и в русском языке данные причастные обороты (как и обороты с другими причастиями), в зависимости, от синтаксических функций, вступают в синонимичные отношения с другими синтаксическими конструкциями, т. е. являются членами определенного синтаксического ряда.

Русские действительные причастия настоящего времени выделяются среди других причастий тем, могут иметь два оттенка значения: 1) действие выраженное причастием, может быть шире основного действия и 2) действие, выраженное причастием, совпадает по длительности с основным действием. Широкое значение настоящего времени, т. е. неограниченность значения времени этих причастий, могущих соотноситься с любым временем спрягаемой глагольной формы — настоящим, прошедшим, будущим, — создает основное и необходимое условие для адъективации неособобленных причастий.

Второй оттенок значения настоящего времени действительных причастий встречается прежде всего у причастий со значением конкретного действия, которые употребляются, как правило, с зависимыми словами: дополнениями и обстоятельствами. В одиночном препозитивном употреблении (а также и в постпозитивном) они встречаются исключительно редко.

Действительные причастия настоящего времени могут находиться не только в контактных позициях по отношению к определяемому существительному, но и в дистантных, в разных моделях.

Причастные обороты в дистантной позиции чаще всего относятся к подлежащему, и поэтому соответствующей конструкцией в сербскохорватском языке является деепричастный оборот с деепричастием несовершенного вида в функции обстоятельства образа действия (иногда с оттенком причины), которое имеет и изобразительную функцию.

Причастный оборот в дистантной позиции может относиться (но очень редко) и к прямому дополнению. Это бывает в двух различных случаях. 1) Дополнение, к которому относится причастный оборот, выражается личным или возвратным местоимением. Это так называемый „второй винительный“. Сказуемое в таких случаях выражает восприятие. Эквивалентом такого причастного оборота является в сербскохорватском языке изъяснительное предложение с союзом *како*. 2) Если сказуемое выражено глаголом со значением конкретного действия, которое непосредственно переходит на предмет, то причастному обороту соответствует придаточное времени с союзами *док* и *кад*.

2. Самым распространенным эквивалентом причастных оборотов в контактных позициях — в постпозиции и препозиции — является присубстантивное предложение со следующими функциями: 1) распространительной, 2) выделительно-определяющей, 3) качественно-определяющей, 4) адвербиальной и 5) изобразительной.

3. Эквивалентом данных причастных оборотов нередко является и деепричастный оборот с деепричастием несовершенного вида в функции обстоятельства образа действия в месте с изобразительной функцией.

4. Иногда эквивалентом является и изъяснительное предложение с союзом *како*. Это бывает в тех случаях, когда причастный оборот относится к прямому дополнению, а основной глагол выражает восприятие.

5. Данным причастным оборотам могут соответствовать иногда и конструкции с страдательным причастием совершенного вида, действительным причастием прошедшего времени или с прилагательным (чаще всего глагольного происхождения), которые выражают результат какого-нибудь процесса.

6. Иногда, но очень редко, эквивалентом может быть и простое предложение со сказуемым в настоящем времени. Это бывает только тогда, когда в предложении отсутствует сказуемое, а причастный оборот или одно причастие выполняет изобразительную функцию.

7. Если причастный оборот входит в состав сравнительного оборота с союзом *как*, то его эквивалентом является придаточное времени с союзом *кад*, которое имеет широкое временно-условное значение.

8. Иногда, когда причастный оборот относится к прямому дополнению а основно действие (чаще всего деепричастие несовершенного вида, реже сказуемое) обозначает конкретное действие, эквивалентом может быть придаточное цели с союзом *да*.

9. В тех случаях, когда причастный оборот определяет предмет по месту нахождения, т. е. когда к причастию относится обстоятельство места, выраженное предложно-падежным сочетанием, перевод самого причастия не всегда является необходимым. В таком случае необходимо, т. е. достаточно перевести обстоятельство места.

Иногда очень короткие причастные обороты в препозиции вообще не требуют перевода.

10. Если причастный оборот имеет функцию обстоятельства образа действия в месте с изобразительной функцией, то он иногда переводится предложно-падежным сочетанием с той же функцией.

